

Ködöböcz Gábor

„Az öröklét nem az időben rejlik, hanem az összhang állapotában”

A független téridő változatai Lukáts János Évek tornya című novellás könyvében

Lényeglátó pontosság, csillámló játékosság, az édeniség képzetét keltő spirituális mélység és magasság találkozik Lukáts János szívet-lelket gyönyörködtető rövid-prózai műveiben. Ami az istenadta hölgyeknél a báj, a kellem és a grácia, az az *Évek tornya* szerzőjénél az elegancia, a szellemesség és a bölcsesség. Nem igazán létezik olyan íróiskola, ahol ezeket az erényeket tanítanák. Aligha kétséges hát, hogy a jelen kötet szerzője tanulhatatlan talentumokkal megáldott író. Persze írónak sem akármilyen, mert líraisággal gazdagon érezett történeteit olvasva teljesen nyilvánvaló, hogy költő lakozik benne.

A reális és szurreális határán mozgó, spontánul áradó elbeszéléseit, meserománcait, naplószerű útirajzait nagyjából a álomlátó realista, illetve a realista álomlátó szemléletmódja határozza meg. A valósággal viszonylag nagy felületen érintkező írásain is átüt a léptéket és mértéket jelentő másik világ hamvas bájjal vegyített mágiája, a rögválóságon fölülelmedő lehetséges világ igéző látomása.

Már a címadó mű olvasása közben tudom, hogy kedvemre való, sőt szívem szerint való történetekkel lesz dolgom. Az öt fejezetben harminchét írást fölvonulató kötet végére érve pedig teljesen bizonyos, hogy a valóban beavatás jellegű elbeszélések lélekbe égett képekkel színezett világa úgymond halottnak hitt rétegeket képes megmozdítani a kellően motivált olvasóban. Az imagináció költői meghatározottsága magyarázhatja azt, hogy a story és history kettős fénytörésében sorjázó írások a szubjektív hitelesség, illetve a hiteles szubjektivitás élményével ajándékozzák meg az olvasót.

A gazdag élmény- és érzékenységformákra támaszkodó, de a történeteket keresetlen természetességgel, minden prózapoétikai szemfényvesztés nélkül elmesélő szerzőről joggal hihetjük, hogy a lélekbúvár, a lélekdonor, a lélekfényező szerepkör sem idegen tőle. Ez a szembeötlő lélektani motiváltság a spirituális realizmus, még pontosabban a tündéri realizmus felé jelzi az utat.

Külön értekezés tárgya lehetne, hogy a mellesleg hatalmas műveltséganyagot görgető, kultúrhistoriai szempontból is roppant figyelemre méltó könyv mi minden tudással, igényességgel, szentenciózus bölcsességgel és heurékaserű felismeréssel lepi meg a kellően figyelmes és érdeklődő olvasót. Álljon itt egy csokorra

való a legemlékezetesebb Lukáts mondatokból. „Az országban a legdiósabb vidék Somogy megye”; „A nap- és holdfogyatkozás mellett holnapfogyatkozás is létezik”; Ady Lőrinc a fiát szerette, a költészetét inkább nevette”; „A legenda tovább él, mint a valóság”; „A boldogság röppenő madár”; „A nagyváros kőbörtön”; „A véletlen, ami nincs, néha meg mintha mégis lenne”; „A badacsonyi a legborabb bor a kontinensen”; „A folyóknak nincsen árnyéka”; „Az obszidiánt az őseMBER borotválkozásra használta”; „Egy tanárnő világléteiben korán kelésre ítéltetett”; „Pedagóguséknál átoksúlyban a jutalom”; „Az egészségesek voltaképpen gyáva betegek, a betegek pedig szimuláns disznók”; „Ha tenger nem kapható, akkor a tó is megteszi”; „A szitakötő és a tiszavirág könnyen lehet tiszakötő és szitavirág”; „Ne légy kerted kirablója, és ne légy rabszolgája”; „A világ és a kertek bennünk élnek, mi pedig a világban és a kertekben”.

Lukáts János okos szívvel és érzékeny elmével megírt, unikális könyve inspirálóan élvezetes olvasmány lehet mindazok számára, akik a külső és belső tájakon tett utazások áldásos eredményeként a világhoz és önmagukhoz is közelebb szeretnének kerülni. Jól tudván azt, hogy az utazás legfőbb célja és értelme maga az út.

(Hungarovox, Budapest, 2020)

Madarász Imre

Rozsdafolt a Nobel-díjon

Matilda Gustavsson: Elitklub. Hatalom és szexuális erőszak a Nobel-botrány mélyén

Már kezdtünk hozzászokni, hogy a világ legrangosabb irodalmi díját, az irodalmi Nobel-díjat évről évre zajos viták kísérik. (A téma olasz vonatkozásairól lásd írásunkat az *Agria* 2015/2. számában.) A legharsányabb polémiát Bob Dylan popzenész díjazása váltotta ki 2016-ban. Azt hittük, annál rosszabb nem jöhet. Tévedtünk. Rá mindössze egy esztendőre, 2017-ben a Svéd Akadémián olyan botrány tört ki, hogy a következő évben, 2018-ban az irodalmi Nobelt ki sem adták, ami korábban csak a két világháború bizonyos éveiben fordult elő, békeidőben pedig egyetlenegyszer (1935-ben). Arra viszont végképp nem volt példa, hogy egyszerre négy akadémikus is lemondjon (köztük az egykori bizottsági elnök, Kjell Espmark, akinek „díjtörténeti” krónikája magyarul is megjelent). Tiltakozásukat fejezték ki így az Akadémiát bemocskoló szexuális zaklatások ellen. Miknek halatán, a „metoo”-mozgalom kellős közepén, a jámbor közvélemény udvariatlan udvarlásokra, terhes telefonálgatásokra, fárasztó e-mailekre, szexista beszólásokra gondolhatott. Azonban kiderült, hogy sokkal ocsmányabb dolgok történtek: brutális nemi erőszaktevések, amelyekről az illetékesek régóta tudtak, ám épp az Akadémia presztízsét óvandó néztek félre vagy söpörték szőnyeg alá a szemetet. Mígnem egy harmincéves svéd újságíró, Matilda Gustavsson tényfeltáró riportban leplezte le, tette közzé a sorozatos visszaéléseket. Most pedig vaskos könyvben beszéli el az ügy történetét, előzményeivel, hátterével, következményeivel. És részben tanulságaival is, mert noha a mű egy világbotrányról szól, korántsem pusztán botránykönyv: tanulságos leckét kínál.

Legfőképpen – megszámlálhatatlanul sokadszor – a hatalom erkölcsromboló hatásáról. Holott főszereplője, főgonosza, Jean-Claude Arnault egy többek által is jelentéktelen, groteszk figurának minősített kalandor, notórius hazudozó, elvetélt művész, kapcsolataival és befolyásával hencegő szerencselovag, akinek a nőkkel való viszonya inkább illetett kocsmá- és börtöntöltelékhez (végül csakugyan börtönbe került két és fél évre), semmint egy kulturális „elitklub” (a Forum) menedzseréhez és egy akadémikus költőné férjéhez. Mármint a hazájában bálványozott, azon kívül kevésbé ismert Katarina Frostensonéhoz, akinek házastársával való cinkossága, gasságaiban és azok elleplezésében, majd harcias védelmezésében megnyilvánuló bűnrészessége csakis azért maradhatott jogi következmények, bírói verdikt, büntetőjogi büntetés nélkül, mert bár magasról lehet nagyot zu-

hanni, aki egyszer fent volt, azt a mélyponttól, a teljes összetöréstől rendszerint megóvja a védőháló.

Íme, hogyan találkoztak egy szexuális ragadozó, nemegyszer alkohollal, droggal elkábított lányok, asszonyok álmukban-megerőszakolója (s nem mellesleg műkincstolvaj, valamint hivatali titkok elárulója, Nobel-akadémikusok, Nobel-díjasok nevének kiszivárogtatója) magánbűnei és a világdíjosztó intézmény közvétkői. Lám, az akadémikusi hatalom véglegessége, tekintélye, ellenőrizetlensége milyen végzetesen párosulhatott (stílszerűen szólva) a sznobizmussal, a karrierizmussal és az opportunizmussal. Arnault nőáldozatai közül döbbenetesen, felfoghatatlanul sokan hallgattak évekig, s akik kevesen mégis megszólaltak, azokkal szemben a kultúrelit, a kultúrhatalom összezárt. Az Akadémia konformizmusból fedezte sokáig „kiválasztott” tagját és annak párját. Vajon nem konformizmusból „engedte visszavonulni” az akadémikusnőt, amikor megfordulván a széljárás, immár a szexbotrányok, a Weinsteinek leleplezése lett a „trendi”? Nem épp lelkesítő perspektíva olyan grémium esetében, amely értékekről ítél a legmagasabb szinten, klasszikussá avat, a világirodalomba kanonizál.

(Alexandra Kiadó, Pécs, 2020)

Tusnády László

Vallomás a magányról és a mindenségről

Madarász Imre: Magasságok magánya. Olasz klasszikusok közelében

Madarász Imre könyvei sorakoznak előttem. Íme, az újabb! Kiváló italianistánk a nagy változások, szellemi mozgások irányát ihletetten követi most is. Magányból indul, abból, amely áldásos, termékeny is lehet, de iszonyúan fájhat is. A magasságok csúcspontjairól a végtelen sejlik fel előttünk, de ráismerünk a saját szívünk „üregeiben fondor cseleit szövő magány”-ra is.

Ezerszirmú lótuszvirág szerepel a tibeti világmagyarázatban, őskép-szimbolikában. Másutt életfáról zeng a rege. Madarász Imre életművében az olasz irodalom tárul eléink ezerszirmú lótuszvirágként, az olaszok világfája. Vizsgálódásainak tárgya nem csupán a művelődésünk „kötelező” része. Nem csupán olyan vigasz, amely feledteti a ránk zúduló „zaj-akvárium”-ot, a tolakodó, olykor elviselhetetlen fény-szennyeződést, hanem minőségileg sokkal több: létünk kontinentális alapzata.

Madarász Imre a szívünkhöz oly közeli művelődés rendkívüli nagykövete a magyar glóbuszon: „Az olasz irodalom történeté”-vel már huszonhét évvel ezelőtt bezárkózhatott volna a siker aranytömlőcébe, de ő „tárgyát”, a magányosság óriásait jobban szereti, ezért nem tud megnyugodni, ezért tér vissza hozzájuk újra és újra. Igazi, eredeti olaszos szemlélet alapján, mert nálunk egyedüli teljesítménnyel képviseli azt az olasz csodát, melynek az a lényege, hogy minden igazi új alapja valamilyen korábbi hagyomány. Az már ugyanis időtlen, ahhoz pedig üdvös visszatérni.

A hatalmas lótuszvirág szirmai új és új tiszta fényben ragyognak előttünk. Az örök megújulás ereje hatja át az embert. Siena északi misztikája és déli életrajongása a gótika korából kacag ránk a könyv elején. Ezt fokozza Cecco Angiolieri harsány hahotája. A zárás, a búcsú a középkorba megy vissza. Umberto Eco „A rózsa névé”-vel a nagy meghasonlást örökítette meg. A nagy szellemi elvonatkoztatás nem Dante magaslatába röpíti a szereplőket, hanem a rejtegetett ikarusi szárnyak is lehullanak, és igazi és tiszta fény nélkül, a szereplőkre vár az örök fekete lyuk.

Három évtizeddel a rendszerváltozás után Madarász Imre cáfolja a megcsontosodott téveszmét, mégpedig Kardos Tibor megállapítását. Ez így hangzik: „amit Petrarca jósol, a tömegfelkelés, a nép talpra szökése. Itt szerepel először az európai költészetben”. Madarász Imre kiemeli, hogy tömegfelkelést Petrarca sehol sem jósolt. „Nem harci riadót fúj, hanem békedalt zeng. A harcot csak 'ultima ratio'-ként fogadja el, akkor, ha a béke megmentésére nincs más esély.” Mindez az „Italia mia” kapsán derült ki.

Justinianus császár tizennyolc tonna aranyába került a Hagia Sophia felépítése. Öt év alatt született meg Konstantinápoly büszkesége. Az olasz városok versengtek egymás között. Melyikük temploma lesz a legnagyobb, a legszebb? Építészet, művészet – a lélek az égbe lendül, szinte száll, mert érzi a test esendőségét. Ezt az utóbbi érzést fokozza, végtelenre növeli a járvány. A szép, misztikus, légies és egyszerre evilági Siena város ma is meglévő dómja csak kereszthajója lenne annak a hatalmas szentegyháznak, amely befejezetlen maradt, mert a lakosok jelentős része meghalt.

A pestis, a fekete halál bekopogtatott az ajtókon. Borzalommal töltötte el a tekinteteket, dermesztette a szíveket. Nem véletlen, hogy Madarász Imre könyvének a harmadik fejezete két nagy járvány irodalmi ábrázolásáról szól: „Fekete halál – ragyogó széppróza. A pestis szerepe Boccaccio és Manzoni fő művében”.

Boccaccio Firenzéjében „az isteni és emberi törvények jeles tisztessége összeomlott és semmivé lett”. Hullarablás, a félelem kiváltotta hedonizmus lett úrrá a városon. Ez elől a szörnyűség elől menekül a tíz fiatal. A járvány így lesz a „*Dekameron*” kerete.

A legnagyobb romantikus olasz író, Alessandro Manzoni mélyen vallásos volt. Felvilágosult gondolkodásával függ össze a „*Jegyesek*”-ben leírt járvány okainak a magyarázata: „Még Boccacciónál is kevésbé hisz a pestis ’isteni büntetés’ voltában: a kórt a harmincéves háború járulékos csapásaként, tisztán földi-immanens okokkal indokolja.” A járvány komoly évszázadok kaptatóiról üzen a mindenkori jelennek és a jövőnek. Az ember esendő. Könnyen hidrává válik. Teljesen kifordulhat emberi voltából. A Manzoni által bemutatott járvány tombolt Lesznóban is. Comenius azt látta, élte meg, hogy a beteget elűzték otthonából. Teljesen magára hagyták. Gonzaga Szent Alajos 1591-ben segítette, gyógyította, a döghalál karmaiból akarta kiszabadítani a szenvedőket. Így esett ő is áldozatul.

Hetvenöt évvel ezelőtt Bartók Béla azt panasolta, hogy tele bőrönddel kell távoznia. Az emberiség nem mindig ébred rá arra, hogy a körülmények hatalmába úgy görnyed, hogy lemond nagy erőtartálékairól. Ezért lehet természetes az, hogy még a legnagyobbak is hagytak maguk után olyan elérhető, kincsekkel telített bőröndöket, amelyeknek a súlyát – lelki gyöngyszemeit nagyon lassan sikerül érzékelni. Pedig azokban igazi érték, szárnyakat lendületbe hozó erő van. Ez a részletekre is érvényes. Michelangelo szobor-szonettje ilyen. Hosszú ideig a nyitóképet ragadták ki a versből. A folytatással jóformán semmit se kezdtek. Valóban lenyűgözi az embert az a látás, hogy egy-egy kőben, márványtömbben szunnyad az eszmei mű. A véső lehántja a fölösleget, és előttünk áll az egyedüli, az igazi remek.

Madarász Imre azt bizonyítja, hogy a költemény igazi értéke, lényege ennél sokkal több. Műalkotásként épp ezzel a teljességgel lesz a michelangelói szobrok méltó társa. Madarász Imre világít rá arra, hogy mind a nagyközönség, mind az irodalomtörténészek egy része megfélekedzik arról, „hogy a szonett háromnegyedét nem a híres

kötömb-hasonlat teszi ki, hanem az, amit ahhoz hasonlít a költő”. Ha ez nem lenne lényeges, akkor beérhetnénk egy négysoros verssel. Mire szükséges a további három versszak? A művészi megvalósulásra. Michelangelo olyan művet hozott létre, amely Petrarcahoz is méltó lett volna, ha történetesen a XVI. században él. Torquato Tasso is ezt cselekedte lírikusként, amikor a nagy elődjét követte.

Még az általános lángelmékben is kételkednek sokan. A legkiválóbb tudósok is. Madarász Imre éles szemmel figyeli a szellemi mozgást, azokat a folyamatokat, amelyek körülörvénylik a remekműveket. Érzékeli, hogy hol maradt olyan ballaszt, az alkotás eszmei arcát elzáró réteg, amelyet még el kell távolítani. Egyetemistaként még azt éreztem, hogy Michelangelo verseit homályosító üvegen át látjuk. A változásra egy társunk figyelt fel Olaszországban. Kubatov János, szegedi egyetemista Dosztojevszkijról és Pascoliról akarta írni a szakdolgozatát. Ösztöndíjasként Olaszországban tudta meg, hogy élénk érdeklődés támadt Michelangelo költészete iránt. Inkább vele akart foglalkozni. Koltay-Kastner Jenő támogatta. A professzorunk röviden válaszolt: „Accetto Michelangelo” (Elfogadom Michelangelót) – táviratozta, és mosolyogva fűzte hozzá rövid beszámolójához: „Gyanús lesz-e 'valakiknek' ez a két szó?”

A következő tanulmány túl közletről érint engem. Sok-sok mondanivalóm helyett elsősorban köszönetet mondok Madarász Imrének mindazért, amit immáron egy-negyed százada megtett és megtesz azért, hogy munkám eljusson azokhoz, akiket nem zavart meg a nagy félreértés, hamis ítélet semmilyen területen. Itt Tasso kapcsán szólok szinte az „utolsó szó jogán”, hogy nem neki van szüksége ránk, hanem nekünk órá. Hiánya közművelődésünk egyik mélypontja.

Babitsot én is hallatlanul tisztetem. A nagy eposzok elutasítása a téves ítéletek tárházába kerülhetne már akkor is, ha zenei nevelésünk több figyelmet fordítana a testvérműzsákra. Liszt Ferenc kapcsán elhangzik Tasso neve, de a magyar zenerajongó számára még nem lesz világos az, hogy nagy zeneszerzőnk mit kapott Torquato Tassótól. Sőt az olasz zeneszerzők is éltek a belőle áradó hallatlan erővel. Irodalmi élmény nélkül kószálhat a képzelet, az érzelem – akármerre, de az eredeti gyökér az ihlető homályban marad.

Azzal Babits is tisztában volt, hogy a regény a modern kor eposza. Ha pedig ily nagy a közelség, ily természetes a rokonság, akkor bizony az „idejétmúlt” minősítés fölött röppen el az idő, mert az óriások örök honukból tekintenek ránk. Várnak. Ők ráérnek.

„Ha a kádi a vádlód, az Isten legyen a védőd” – hirdeti egy török közmondás. A jog kusza szövevénye végigvonul lét-időnkön, jelen van mindenütt, behálózza a történelmet. Vannak esetek, amelyekben csakis egy fentebbi erőben hihetünk. Ám a felvilágosult ember akár ateista volt, akár deista, érezte küldetése súlyát: akármilyen elvekkkel magyarázzuk is létünket, akármilyen volt is a teremtés, annak a művét nekünk kell folytatnunk – mégpedig emberhez méltóan.

Cesare Beccaria „*A bűnökről és büntetésekről*” írt könyvét Madarász Imre ültette át magyarra. Nem véletlen, hogy annyira szívügye az a kérdés, amely ebben a műben oly újszerűen jelenik meg, és amelyet a felvilágosult gondolkodó oly következetesen fejt ki. Európa jogrendjének ez lett az alapja. Mindez élénk vitákat szült a rendszerváltozás idején, az ezredfordulón, és most, az új rend megteremtése után harminc évvel is.

Időszerűségét a körülmények hatalma szavatolja. Vízi E. Szilveszter jó néhány évvel ezelőtt bizonyította, hogy fennáll a veszélye annak, hogy Európa hosszú távon nem tudja biztosítani, megvédeni jelenlegi jogrendjét.

A magány olykor háttérzeneként van jelen ebben a könyvben. Tudjuk, hogy egy-egy mű kapcsán a magánynak is van szerepe, de a körülmények tisztázása elvonná a teret az új gondolatoktól. Különösen Jean-Jacques Rousseau esetében van igen nagy szerepe a zenének. A vidéki csönd a lélek kincseket érlelő szünetjele. Vittorio Alfieri Madarász Imre Vergiliusa, életútján áldásos ihletésével kíséri őt. Egy-egy nagy alkotó így lehet kimeríthetetlen forrás annak a számára, aki megérzi benne a nagyságot, lelke főnséges voltát.

A két magányos sétáló, a francia és az olasz vátesz, a kor szellemének megfelelően, saját lángeszük sugallatára lát meg hasonló összefüggéseket. Lelki rokonságuk, mély látásuk hozza magával azt, hogy állításaik olykor egyeznek. Madarász Imre ezt emeli ki, és ezzel bizonyítja, hogy az emberi lélek titokzatos áramlásának sokkal bonyolultabb a rendje, folyamata, mint amennyit abból a filológia szigorú eszközeivel észlelni lehet. Mindketten élesen látták, hogy a gyermek szabadnak születik. A bűnök és erények csírái benne vannak a kicsinyekben is. Mindegyikükben a későbbi felnőtt előképe jelenik meg.

Madarász Imre korábbi munkáiban többször foglalkozott azzal a szellemi erővel, amely Alfieritől származott, és áthatotta a Risorgimentót. Ebben a felemelő, szép folyamatban Alessandro Manzolinak is jelentős szerepe volt. Ennek kiváló bizonyítéka az 1821 *márciusa* című ódája. „Közös a fegyver, a nyelv és az oltár, / az emlékezet, a vér és a szív.” Míg a „*Május ötödiké*”-nek hat magyar átültetése van, ennek nincs egyetlen magyar műfordítása sem. Váteszi alkotás. Időszerűségét 1848 hozta el. Annak fényében ragyog tovább az idők végezetéig.

Majtényi Zoltánnak köszönhetjük Giosue Carducci „sátáni versé”-nek a szép, művészi magyar megszólaltatását. „1863 szeptemberében, egy éjszaka alatt” írta meg a költő. 1861-ben már megszületett az egységes Olaszország, de Róma csak 1870-ben lett annak a része. Azt a harmadik függetlenségi háborúval szerezték meg az olaszok. A katolikus egyház és a születés gyötrelmét megélt egységes Olaszország ellentéte van a költemény központjában. 1869-ben jelent meg Enotrio Romano álneven.

Carducci lelki rokona volt Zichy Mihálynak. Elég (képzeletben) Carducci verse mellé „*A rombolás démonának a diadalá*”-t elhelyezni. A prométheuszi hős egy-

egy fennálló rend számára sátáni lehet. Maga – a változást akaró – ennek épp a fordítottját látja. Ilyen alapon áll közel Zichy 1878-ban megalkotott festménye Carducci világhához. Ha a jövő látomását véljük felfedezni benne, akkor a cár és a császár igazolja a sejtést a Nagy Háború megérzése kapcsán, de a pápa nem.

Szomorú emléket idéz fel bennem épp ez a kérdés. A híres festmény megszületése után száz évvel Olaszországban vonaton beszélgettem egy olasz mérnöktanhallgatóval. Szerette az irodalmat, ezért lepett meg, hogy Carduccit elutasította. Kiderült, hogy indulatát az táplálja, hogy az I. világháború harcait dicsőítő olasz művekben is Carducci hangját hallja újra. Ez a vélemény félreértésre épül: a Risorgimento jelszavai a saját ellentétükbe csaptak át a világ óriási meghasonlás idején. Erről Carducci nem tehet. Ha a megítélésben elfogultság van, nincs miről vitatkozni.

Mindezt azért teszem szóvá, mert ezzel a jelenséggel elég gyakran találkoztam. Ha nálunk nem tudta valaki megvalósítani magát az elmúlt néhány században, könnyen mondhatta, hogy az osztrák, a német, az orosz nem tette lehetővé. Az olaszok számára ilyen mentség 1870 után (a mi szintünkön) nem volt. Hamarosan százötven éve lesz, hogy meghalt Eötvös József. A fenti jelenségről egy örök törvényszerűséget írt le. Sokan addig tudnak igazán küzdeni, míg van ellenségük. Ha az már nincs, nem léteznek, szembe kell nézniük önmagukkal, és ekkor következik be a meghasonlás.

Véleményem szerint az igazi alkotót a körülmények hatalma nem foghatja vissza, míg tollat, ecsetet ragadhat a kezébe, mert lelkében szabad: ott Isten teremtésre sarkalló sugallata él. Gránit a lángész: kortól nem reped meg. Még akkor sem, ha elpusztítják. „Mert a fényt az égről nem lehet lemarni” – írta igaz művészi hittel Lenau.

Immáron Giovanni Verga, a megszorítottak, megalázottak nagy írója szól hozzánk a novellákból, regényekből. A sátán a végzet lapjaival játszik-e olykor? Carducci lelkében nem a fő rossz lobogtatta a tüzet. Hogy következett be mindez? Valami kizökönt. Akaratlanul. Az ünnepi pompában 1870 villódzó fényeit egy felhő vonja be. Maga a Hiány.

Garibaldi ante Portas! Garibaldi ott állt lélekben, Róma kapuja előtt 1870-ben, de a teste egészen másutt volt. A tett nagy megvalósítójára már nem volt szükség. A megszületett új rend önmagát igazolta százötven évvel ezelőtt is, ha ráhivatkozott. Merev szobor lett belőle. Nem a hőrosz, nem a lángész, nem az általa vallott szabadság bajnoka. Egy másik világgraszoló, nemzetmentő eseményről írta Nazim Hikmet: „Mialatt szabadon és bátran rohantunk, / máris léptünk a csapdába.”

Úgy látszik, a nagy fellángolások, csodálatos áramlások végzete az, hogy a csalódás, a meghasonlás tüzes esője hull a megvalósítók nagy részére. Nem lehet ezt azonnal látni. Hiszen a harcok végén egyeztetés van. Oly sok szempont van,

hogy mire figyelembe veszik őket, elvész a lényeg. A hatalomra áhítozók csak egy szempontot tisztelnek – a sajátjukét. Saját érdeküket szolgálják. Ritka a kivétel. Az gyakran egyenletesen gyorsuló mozgással halad, robog rang szerint a mélybe, erkölcs szerint a magasba. Csoda az, ha a többség jól érzi magát egy emberi renden belül, ha a felelősök képesek arra, hogy a közösség életét, rendjét szabadságát tudják biztosítani.

Mihez kezdtek Verga megalázottjai, megszomorítottjai? Szép számban voltak, akik kitántorogtak Amerikába. Az otthon maradottak próbálták élni, ahogy lehetett – amíg lehetett. Már felillantottam a vérfagyasztó axiómát: a Risorgimento hazafias jelszavai az I. világháború lövészárkaiban tértek vissza. Kifordult világban, feje tetejére állított „rendben” a jelszó is „visszásan” hangzik.

Pascoli tizenkét éves volt, amikor édesapját meggyilkolták. Kitörülhetetlen nyomot, mély sebet hordozott lelkében egy életen át. „*A genfi börtönben*” című versének főszereplője Erzsébet királyné gyilkosa, Luigi Lucheni. A költő úgy fordul hozzá, mintha ő volna a gyilkos ismeretlen apja. Igyekszik megérteni azt, aki nem fogta fel, hogy mit cselekszik. Vannak olyanok, akiknek a lelkében csak a pokolfekete harag, gyűlölet, irigység él. Csak ölni tudnak, gyilkolni. Nem képesek különbséget tenni a jó és a rossz között. Fogalmuk sincs arról, hogy mi az irgalom.

Pascoli a részvét és megértés jegyében foglalkozik a bűnössel, a bűnnel. Akik az áldozatot gyászolták, tudták, hogy Sziszi szerette a magyarokat. Kedvenc költője Petőfi volt. „Az apostol” zsarnoklőről szól. Királynénk tragikus élete során sok mindent elképzelhetett jövőjéről, de ezt a véget nem. Mit láthatott merénylője tekintetében a végzetes, utolsó pillanatban? Nem tudjuk. Sokan úgy vélték, hogy csakis szörnyeteg jelenhetett meg előtte. Pascoli az irgalom, a megértés jegyében így hajol le ahhoz, akit a legkevésbé lehet megérteni. Magát az örült, gyilkos cselekedetet így utasítja el.

Ezzel a fájó vallomással állítja helyre a megrázott, megzavart világrendet. Nem akart félelmet kelteni. Nem gondolhatott arra, hogy Luchenihez hasonló, elszánt tettesjelöltek lesznek eszközemberei a huszadik század két iszonyú világégésének. Ezekben a legborzasztóbb tetteket a lelkiismeret nélküli emberek követik majd el.

Rettenet, borzalom tölti el a lelkünket, ha Lucheni tettét idézzük fel. Ez az érzés tetőfokra hág, ha Federico De Roberto „*A félelem*” cím elbeszélését idézzük magunk elé. Madarász Imre Alfierit említi: dicsérte a régi rómaiakat, mert templomot emeltek a Félelem számára. Avicenna kimutatta, hogy a félelem következtében még az állatok is elpusztulhatnak. Az indiánok ősi hitében nagy szerepe volt a félelemnek. Van olyan teológiai magyarázat, amely szerint a félelem eltávolít az Istentől és önmagunktól. Tehát a legyőzése meghatározó célja az embernek. De Roberto elbeszélésének a hősei eleve nem győzhetik le a félelmet, mert olyan parancsot kell teljesíteniük, amely azonos a halálos ítéletükkel. Az apokalipszis „globalizmusa” győz.

Az a rend alapja. A közvetlen felettesek ezt tudják, de nincs irgalom. A parancsot megszögőre halál vár.

Az I. világháborút megjárt magyar katonák is gyakran emlegették, hogy Petrarca legfontosabb szavát „pace, pace, pace” (béke, béke, béke) az olasz katonák gyakran boldogan mondták, suttogták, ordították, mert ez jelentette az életet a számukra. Túl voltak a veszélyen. Az irgalom kérdése már az ellenség kezében volt. Nehéz volt oda eljutni, a veszélyzóna két helyről fenyegetett halállal: az olasz tiszt feladata is az volt, hogy akár fedezékből löje agyon azt, aki meghátrál, a parancsot nem teljesíti.

De Roberto elbeszélésében ez az alaphelyzet a legvégzetesebb, mert a kijelölt helyre igyekvőket, oda kényszerítettek céllovészek várják. A váratlan sortűz, a gránát nem okozott ekkora félelmet, mert lehetett reménykedni. Itt viszont az utolsó szalmaszál tört el, égett a semmibe. Maradt a várakozás. Ki, mikor kerül sorra. A háború vágóhíd jellege ekkor a legvilágosabb: „a félelem legyőzéséhez emberfeletti erő kell; akkor az akaratnak meg kell feszülnie, merevednie, akár egy kötélnek, mint a mészáros kötelének, mellyel áldozatát a vágóhídra hurcolja.”

Madarász Imre drámai erővel idézi fel a novella légkörét. A haláltánc utolsó kijelölt szereplője – áldozata megdöbbenő fordulatot hoz: „Éppen az a Morana, aki a líbiai háború veteránjaként egyedül viseli bronzérem 'kék szalagját', a parancsszóra azt feleli: „Hadnagy úr, én nem megyek. (Signor tenente, io non ci vado)”. A parancs megtagadása halált és szégyent zúdíthat a katonára, de neki, túl az életen és a halálon talán már egyre megy. Ugyanis öngyilkos lesz. Ezzel minősíti a háborút: az is öngyilkosság.

Mindezt a hadnagy szerette volna elkerülni. Értésítette feletteseit, hogy parancsuk képtelenség: „fölösleges mészárlás” (inutile strage). Madarász Imre felhívja a figyelmet arra, hogy ez a jelzős szerkezet egyezik „a korabeli pápa, XV. Benedek a világegés ellen tiltakozó szavaival.” A világ nagyjai közül csak ez a pápa volt az, aki felemelte a szavát a trianoni döntés ellen.

Szicília külön világ. Távoli olasz lét. Hosszú ideig iszlám uralom idegenítette el Európától. 1091-ben a normannok üzték ki az arabokat. Mintha a hamu alól pálma akart volna magasba szökellni, a görög emlékeiről híres föld lantosai olasz húrokon kezdték bűvös éneküket. Az olasz művelődés többszólamúságának rendkívüli helye ez a föld. Leonardo Sciascia regényeiből tudhatjuk, hogy maguk az olasz félsziget lakói is úgy mennek oda, mintha idegenben keresnék a rendkívüli élményeket. Valamilyen frissítő kaland várna rájuk. Luigi Pirandello létünk nagy viszonylagosságát látta meg. Népi hagyomány és modern világlátás vegyül művészetében. Harminc évvel ezelőtt egy agrigentóra eső átlagkereset negyede-harmada volt annak, ami egy modenaira jutott.

Az olasz művészet lényegesen szegényebb volna a szicíliai remek nélkül. Ötven évvel ezelőtt olyan nyugdíjas, USA-beli szicíliaiakkal találkoztam az Etnán, akik

évente felzarándokoltak erre a szinte kultikus helyre. A helyiek érzik a táj, az ottani föld, víz, levegő és fény lelket örökre magához kötő, a testet olykor nagyon messzire röpitő erejét. Nagy eltávolodás és nagy közelség. Tomasi di Lampedusa erről a világról tudott újat mondani úgy, hogy a céhbeliek elképedtek tőle. Szívesen „lenullázták” volna egész valójában, csak ne kellett volna érezni az időtlenségnek azt a képtelen erejét, amely „*A Párduc*”-ból árad. Ma már látjuk, és örülhetünk annak, hogy lehet benne újat felfedezni. Ezt teszi Madarász Imre meggyőző, közvetlen hangon.

„Magasságok magánya” – két szó és egy remek könyv lehető legtömörebb foglalat. A magány mindig létezett valamilyen módon, de a népművészet remekei bizonyítják azt, hogy hajdan nagyobb volt az összhang egy adott közösség és az egyén között. Az elidegenedés fokozódásával nőtt a magány. A művész ezt olykor különös módon éli meg. Ihlető forrása is lehet. Elmélyülhet a munkájában. Fájhat neki, hogy nem tudja átölelni az egész emberiséget, de még inkább kínozhatja az, ha látnia kell, hogy végképp nincs rá szükség. Ha egy picike jel ezt cáfolja, akkor képes a kősziklából is tiszta forrást fakasztani. Örülhet akár a magánynak is. Rilke esete nem egyedüli: a Volgán utazva volt hatalmas istenélménye, az olasz művészet érezte meg vele azt az egyedüli boldogságot, amelyet más nem adhat meg. Érett művészként is szólt a magányról, ám amikor egy lány rajongója, tisztelője megírta neki, hogy szívesen feloldaná azt, ő egyet kért: „Tisztelje a magányomat!”

Nekem is ez a célom. Tisztelem ennek a remek könyvnek a nagyjait. Feltűnő vagy rejtőzködő magányukban igyekeztem követni mindazt, amit Madarász Imre feltárt velük kapcsolatban. Magamat részben ismételnem kell, ha többszólamúságról beszélek. Mentségemre szóljon, hogy erről maga a szerző tehet, mert színesen, érdekesen, tömören ad elő oly kérdéseket, amelyek titoktárna-mélyébe különben nagyon nehéz lejutni.

Többszólamúság! Az európai zene nagy és egyedüli vívmánya. Hatását még ma is nehéz felfogni, megérteni, mi több: megmagyarázni. Egész életünkben, többféle tevékenységünk közepette több mindenre kell figyelniük ugyanabban a pillanatban, de ennek az egy időbeli többfelé ágazó lelki folyamatnak az igazi élményét a zene adta meg. Maga az érzés, a befogadás szépsége új világot nyitott meg az ember előtt. Gondolkodásunkat is átalakította. Több út nyílt egyszerre a felemelkedés előtt, és hasonlóan sok a nagy zuhanásra. Az elme ragyogó fénye időnként egyre tompította a szív hangjait. Az itáliai művészet óriási érdeme az, hogy igyekezett mindig érzékelni, visszaadni a szív titok-zenéjét.

Ezek érintették meg Madarász Imre lelkét több mint negyven évvel ezelőtt. Kiapadatlan forrásra talált az olasz művészetben. Mindezt a feltáró munkát magyar emberként végzi. Töretlen szorgalommal építi művelődésünket mindannyiunk javára.

(Hungarovox, Budapest. 2020)

Herédi Rebeka

Hangsúlyok a kortárs magyar irodalomban

Kortárs Hangan '20 (szerkesztette: Jónás Zoltán, Káelné Kovács Rita)

Válogatás az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem nemzetközi hallgatói irodalmi pályázatából

A *Kortárs Hangan* pályázat tizenöt éves múltja tekint vissza: a Miskolci Egyetem és az akkor még főiskolaként működő Eszterházy Károly Főiskola közös kezdeményezéseként valósult meg az első pályázási lehetőség azon hallgatók számára, akik írással foglalkoztak, és késztetést éreztek arra, hogy írásaik ne csak egy szűk kör számára legyenek elérhetőek. Az akkori pályázat fókuszában József Attila állt, ám hamarosan világhossá vált, hogy ki kell tágítani a perspektívát, és egy évente megjelenő antológiát kell létrehozni.

A fent említett perspektívátágítás, nemcsak az évente – rendszerint áprilisban – való kortárs kötetet takarja, hanem a más felsőoktatási intézmények felé való nyitást is, így a 2006-os évben csatlakoztak a körhöz a sárospataki és a jászberényi hallgatók. A 2007-es év szintén releváns lehet recenzióm szempontjából, mivel az azóta is futó pályázat itt nyerte el végleges elnevezését, a *Kortárs Hangan* címet. Ki lehet még emelni – a pályázat volumenét hangsúlyozva – a 2011-es évet, amikor a Kárpát-medence felé nyitottak a szervezők, így biztosítva publikálási lehetőséget a határon túli hallgatók számára. Szintén fontosnak mutatkozik 2015, a pályázat tizedik éve, amikor egy óriási lépést tett a pályázat a tehetséggondozás irányába, ugyanis sor került az első műhelymunkára, ahol 15-20 hallgatónak adatott meg a lehetőség íráskészségének fejlesztésére professzionális szinten. A nagyfokú szakmaiságot a műhelyvezető személye biztosítja, aki folyamatosan publikál, az irodalmi életben szervesen jelen van, ezáltal rálátást ad, és tapasztalatot nyújt a tehetséggondozás során. A tehetséggondozás a pályázat egyik legnagyobb erőssége, a szakmai műhely 2020-ban, szemben például a 2015-ös évvel, már nemcsak egyszer ad lehetőséget szakmai fejlődésre a hallgatók számára, hanem egy évben kétszer is. A műhelyek rendszerint egy tavaszi és egy nyári időpontra esnek, a nyári általában egy teljes hetet jelent. 2020-ra a műhelyvezetői gárda két főre bővült, a műhelyeket Magolcsay Nagy Gábor és Kollár Árpád vezetik. Fontos kiemelni azt is, hogy a legsikeresebb pályázók nemcsak a jelen recenzió keretén belül tárgyalt antológiában kapnak megjelenési lehetőséget, hanem különböző irodalmi lapokban (*Irodalmi Szemle, Várad, Helikon, Agria, A vörös postakocsi, Előretolt helyőrség*) is. A lapdíj sorsáról mindig az adott irodalmi lap dönt.

A *Kortárs Hangan* tizenhatodik kötete jelent meg ebben az évben. Mivel egy irodal-

mi pályázatról van szó, a pályaművek alkotóit négyfokú dobogón szokták elhelyezni. A helyezést egy hosszabb, bírálati, kritikai folyamat előzi meg: a hallgatók művei többszintű értékelésen vesznek részt teljesen anonim módon (a hallgatók neve helyett kód szerepel azonosításul). Ebben az évben összesen húsz hallgató részesült valamilyen helyezésben vagy egyéb díjazásban (rektori díj, Magyar Írószövetség díja, Erdélyi Magyar Írók Ligájának díjazása). Emellett hat lapdíjas lett a 2020-as évben. Azoknak a pályázóknak is lehetőségük nyílik publikálásra neves irodalmi lapokban, akik nem kaptak különdíjat. Írásom nem vállalkozhat arra, hogy az összes díjazottat felsorolja, a visszatérő díjazottak között van azonban Bod Réka Barbara, Csató Anita, Galda Gábor Attila, Kovács Újszászy Péter, Kulcsár Edmond-Mihai, Rump Tímea, Uraky Noémi. A felsorolt szerzők mindegyike helyezést ért el az idei pályázat során is. Vannak azonban olyan szerzők is, akiknek a nevét nem találjuk meg a kötet végén szereplő „A jelenlegi kötetben szereplők eredményei korábbi pályázatainkon” címsor alatt. Ilyen például az egyik első helyezett, Kovács Gabriella, a második helyezettek közül Dobosy Tímea, Covaciu Norbert, a dobogó harmadik fokáról Bertalan Tímea Magdolna, a különdíjasok közül Baliga Béla, valamint Ollé Tamás, s ez azt mutatja, hogy egyre bővül a pályázók köre, akik között nemcsak a bölcsészettudományi, hanem az orvosi, a műszaki vagy a természettudományi karok hallgatói is ott vannak. E sorokat olvasva az az elképzelésünk támadhat, hogy a kötet kizárólag az irodalom határán belül mozog, ez azonban korántsem igaz. A publikálási lehetőség nyitott a képzőművészek felé is, így többek között az Eszterházy Károly Egyetem Vizuális Művészeti Intézetéből is szép számmal szoktak megjelenni rajzok, képek. Az illusztrációk a kötetben központi szerepet töltenek be: az irodalmi alkotásokat bontják szakaszokra, oly módon, hogy kapcsolódjanak az adott szakasz témájához, hangulatvilágához.

Az antológia ennek megfelelően összesen három kategóriát ölel fel, a beérkezett műveket lírai és epikai csoportra és képekre bonthatjuk. A líra esetében nincs terjedelemmel kapcsolatos korlátozás, az epikai műveknél azonban csak kétoldalas szöveggel lehet pályázni. Ennek eredményeképpen az epika leggyakoribb műfaja – nemcsak a 2020-as kötetre vonatkoztatva, hanem a korábbiakra is – a novella, de elő szoktak fordulni regényrészletek is. A pályázók körében gyakoriak a szabadversek, néhány közülük mellőz szinte mindenféle központosítást (Nánia Csilla: *egyetlen kérdés csupán*, Simon Flóra Veronika: *Horror vacui*). Megfigyelhető tendencia a prózaversek kedveltsége is. A szerzők közül Irlanda Kristóf pályamunkái tipikusan ebbe a kategóriába sorolhatók, már-már egy történetet mesél pl. a *Bunker* című verse. Az emlékezés képzetkörére hívja fel a figyelmet már az első sor is, a múlt idősíkját használva: *Óvóhelyet építettünk a mocsárban*. Az emlékezés képzetkörét erősíti és nyomatékosítja az *emlékeim mocsarába* szószerkezet, majd mondja ki végül a *felejtés* főnév. Szintén a történetmondás technikájával él Irlanda Kristóf másik verse, a *Kulcs*. A történetet ismételtelen az emlékezés kelti életre, a múlt és a jelen szembeállítás a szintagmák szintjén (múlt idő síkja és a vers utolsó sorában kimondott *ma*), amelynek eredményeképpen

világossá válik a vers kezdő- és záró sorába foglalt időintervallum, amely a múlt és a jelen között feszül.

Az emlékezés motívuma meglehetősen népszerű téma az idei kötetben. Ezt dolgozza fel többek között Laczkó Emőke, Boka Henrietta, illetve Ollé Tamás 1923 című pályaműve. Az emlékezés és a múlt képzetköre akaratlanul is bevonja asszociációs síkjába az elmúlás és a halál témáját. Egyes pályaművek már a címadással is egyértelműsítik, kinyilatkoztatják a halál tematikájához való kapcsolódást (Csató Anita: *Gyászmunka*, Kovács Edmond-Mihai: *Epitáfium*, Mulyad Szilvia Vivien: *A sírásó rémálma*).

A kötetben gyakran megjelenő témák közé tartozik az állatok megjelenítése. A legbeszédesebbek ebben az esetben Kovács Újszászy Péter versei (*Orángután, Egy vándorcirkusz érkezése*) vagy Galda Gábor Attila *farkasszem* című pályaműve, amely melé szinte odakívánkozik a hasonló hangulatvilágot és tematikát felmutató *Kiömlött hold* című vers Rump Tímeától. A felsorolt versek többnyire nem követnek semmiféle struktúrát, mellőzik a rímeket, a központozás technikájával elvétve élnek. Az antológiában azonban találhatóak olyan pályaművek is, amelyek a formabontás egyértelmű szándékával íródtak. Ezen intenció egyik leglátványosabb példája Bod Réka Barbara *Parancsaim* című verse. A formabontást jól mutatja a verskezdés, amely egy olvasási segédletet mellékel a megértés érdekében. A szándék enyhébb példája lehet Kopacz Tímea *Ö-k(ö)rök* vagy Kovács Ádám Máté *Egy csésze kávé* című kalligramja.

A kötet utolsó pályaműve az *Apám ritkán, de szeret* című vers Kovács Gabriellától. A cím automatikusan kapcsolódik a családtematikához, amely a negyedik leggyakoribb témát jelöli a 2020-as *Kortárs Hangan* antológiában. A cím tulajdonképpen egyetlen mondatot takar, hasonló címadási technikát követ Galda Gábor Attila verse (*Misell a konyhában sámlin ül*), tehát egyfajta ténymegállapításként is értelmezhetők: a megállapítás különbségét az affektivitás szintjén tudjuk megragadni. Az egyik az érzelmi kinyilatkoztatás hiányát mutatja meg a gyerek szemszögéből, Galda Gábor Attila versének címe mindenféle érzelmi viszonyulást mellőz, a helyzetmegjelölés szándékával él, a figyelem fókuszába így Misell kerül, és az ő pozícionáltsága fejtődik ki a vers további részében.

A *Kortárs Hangan* antológia célja publikálási és tehetség gondozási lehetőség biztosítása a felsőoktatásban tanuló hallgatók számára. A kezdeményezés annak idején hiánypótlónak bizonyult, a *Kortárs Hangan* azóta már hagyományt teremtett. Egyik legfontosabb eredménye a pályaművekből összeállított antológia, amely évről évre magas színvonalú, s izgalmas képet ad arról, hogyan viszonyulnak a mai egyetemisták az irodalomhoz, mi foglalkoztatja őket, s hogyan tudják megfogalmazni saját életérzésüket. Az antológiában való megjelenés egy részüknek csak sikeres próbálkozás, egyszeri kísérlet, de néhányan talán éppen innen indulhatnak el a költői-írói pálya, az országos elismertség felé.

(Agria-Humán Kiadó, Eger–Miskolc–Nagyvárad, 2020)